

KAS TIE BERŽĖNAI?

Svarbiausios datos, įvykiai

PARENGĖ KAZIMIERAS PRUŠINSKAS

Kairiuoju Ventos upės krantu eina vieškelis iš Šaukėnų į Kuršėnus. Čia už kokių 4 km nuo Šaukėnų miestelio, ties buvusiu Spakainasties dvaru, prie pat vieškelio, matosi gražus kalnelis, žmonių vadinamas Biržės Pile. Išlikusi legenda, kad jį supylę milžinai. Žmonės pasakoja, kad ten vaidenasi, daug kitokių nutikimų būna. Iš kartos į kartą perduodamas pasakojimas, kad Beržėnų dvaro šeimininkas Stanislovas Gorskis turėjęs raštą – raganų teismų dekretą, kuriame buvusios surašytos raganų, nuteistų sudeginti ant Biržės piliakalnio, pavardės.

„Mūsų rytojus“, 1936 m. gegužės 29 d.

Pirmieji istorikų surasti rašytiniai šaltiniai apie Beržėnų gyvenvietę – iš XIV amžiaus. Tuo metu čia buvo valsčiaus centras.

1354 m. Beržėnų tįjūnu buvo Andriuška Rakavičius, garsus teisininkas, Liublino seimo nutarimu kartu su kitais 13 seimo atstovų paskirtas taisyti Lietuvos Statutą.

Beržėnų tįjūnu yra buvęs ir Žemaičių kaštelionas Malcheras Stanislovovičius Šemeta.

XVI a. Beržėnų valsčiuje buvo du didesni centrai – Šaukėnai ir Kurtuvėnai, o šiaurėje – Kuršėnai. XVI a. Beržėnų šeimininkais tapo Lietuvoje tuo metu pradėjusi garsėti turtinga žemaičių bajorų Šemetų giminė. Pagrindinė jos rezidencija tuo metu buvo Kuršėnuose. Šemetų medžioklės rūmai stovėjo Užventyje, o Beržėnai buvo jų palivarkas.

1610 m. Stanislovas Šemeta Beržėnų valdas perdavė Mstislavo ir Radono seniūnui Petriui Pacui. Išlikusiuose dokumentuose rašoma, kad tuo metu Beržėnų palivarkui priklausė šie pastatai: administracinis pastatas su seklyčia, dviejų galų antrasis gyvenamasis namas, du svirneliai, arklidės, jauja. Visi jie buvo mediniai, dengti šiaudais.

1667 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėtas Beržėnų pavietas. Beržėnais tais laikais buvo vadinamos kelios žemės valdos, kurios priklausė skirtingiems savininkams.

Apie 1695 m. iš didikų Pacų Beržėnai perėjo Vilhelmo Korfo nuosavybėn.

Iš Vilhelmo Korfo dvarą perėmė jo sūnus Mikalojus Korfas.

Nuo 1717 m. Beržėnų dvarą valdė Aleksandras Korfas.

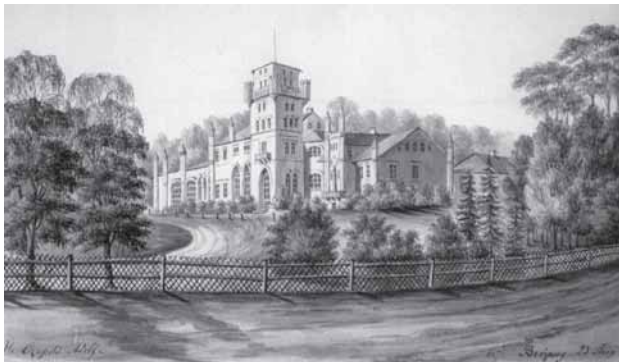
Apie 1763 m. Beržėnų dvaro savininku tapo Antanas Andrius Gorskis (Rapolo Gorskio sūnus). XVI a. iš Varšuvos į Lietuvą atvykusiems ir čia įsikūrusiems turtingiems didikams Gorskiams Malevič herbo giminės atstovams Beržėnų dvaras priklausė iki XIX a. vidurio, o pagal moteriškąją liniją – iki XX a. 4 dešimtmečio.

XVII a. trumpai Beržėnus valdė Lietuvos izdo raštininkas, Rietauvo tįjūnas, Užvenčio seniūnas, keturis metus veikusio seimo delegatas Stanislovas Augustas Gorskis. Sūnų jis neturėjo, todėl Beržėnai vėl atiteko Adomui Gorskiui ir buvo užrašyti Hipolitui Antanui Ignojui Gorskiui (1791–1836).

XVII a. pabaigoje Beržėnų dvaro centras buvo pertvarkytas. 1698 m. dvaro sodyboje jau stovėjo ištaigingas gyvenamasis pastatas, kuriame buvo dvi pirkios ir alkierius, mūrinis rūsys. Iš ūkinių pastatų dvaro centre buvo kluonas su diendaržiais, jauja,

(Nukelta į 36 p.)

Napoleonas Orda. „Beržėnų dvaras“. 1875 m. Pieštukas, spalvinimas, akvarelė, 20,5 x 29,5. Reprodukcija iš leidinio „Orda. Senosios Lietuvos architektūros peizažai“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006

(Atkelta iš 35 p.)

tvartai, salyklinė. Kai kurie naujieji pastatai buvo dengti gontais.

XVII a. Beržėnų dvaras buvo Gorskių vasaros rezidencija, tačiau joje jau tuo metu būta nemažai vertybių. Tai liudija ir čia stovėjusiu krosnių kokliai, kurie buvo perkelti į XIX a. pastatytus mūrinius Beržėnų rūmus.

XIX a. I p. Hipolito Gorskio ir Barbaros Šemetaitės duktė Stanislava, ištekėdama už Adolfo Čapskio, Beržėnų dvarą gavo į kraštį.

XIX a. II p., kai dvaras priklausė žinomam ano meto dvarininkų judėjimo atstovui ir dailininkui Adolfui Čapskiui (1819–1883), Beržėnuose daug kas pasikeitė. Tuo laiku buvo pastatyti naujieji Beržėnų dvaro rūmai, kurie išliko iki mūsų dienų. Spėjama, kad juos statė Rygos ir Prūsijos meistrai.

Apie 1840 m. Adomo Gorskio dvare Beržėnuose, kur tuo metu vyko statybos darbai, dirbo Johanas, Sohđanas ir Kristijonas Niederstrasseriai.

1872 m. Beržėnų dvaro rūmuose kilo gaisras. Po jo rūmai buvo rekonstruojami.

Beržėnų malūną statė architektas Karlas Lorensas. 1885 m. jis čia užsiėmė dvaro rekonstrukcija. Rūmai buvo rekonstruojami ir paskutiniame XIX a. dešimtmetyje. 1893 m. Beržėnų dvaro rekonstrukcijos rangovas buvo Rygos pirklys Heršas Birkmanas.

XIX a. pab. didikai Čapskiai buvo pardėję daug statybų, rūmų rekonstrukcijų. Savų lėšų tam neužteko, tad skolinosi iš kitų ir praskolino. 1902–1903 m. Beržėnų dvarui, kuriame šeiminkavo Stanislovas Čapskis, buvo paskelbtas bankrotas. Iš bėdos Stanis-

Beržėnų dvaro rūmų fragmentai 2010 m. pavasarį

lovą Čapskį išgelbėjo jo pusbrolis – Plungės kunigaikštis Mykolas Oginskis. Jis perpirko praskolintą dvarą ir pagal sutartį Beržėnų sodybos valdytoju paskyrė Stanislovą Čapskį.

Pirmojo pasaulinio karo metais Čapskiams priklausė tik Beržėnų dvaro centras.

1923 m. Beržėnų dvare buvo 29 sodybos ir 145 gyventojai, Beržėnų kaime – 11 sodybų ir 99 gyventojai.

1940 m. našlei Jadvygai Čapskienei iš Potulickių priklausė 133,3 ha Beržėnų dvaro žemės. Lietuvoje įvedus sovietų valdžią, šios žemės buvo konfiskuotas, šeiminkams net nepalita įstatymu nustatytos žemės normos.

Pokario metais rūmai buvo apleisti, nusiaubti, sugriauti, dvaro parkas beveik iškirstas.

Po Antrojo pasaulinio karo centriniuose dvaro rūmuose kurį laiką gyveno įvairūs žmonės. Tuo metu buvo išplėsta didelė dalis rūmų parketo, krosnių koklių, lipdinių bei kitų interjero dalių.

Sovietmečiu kurį laiką Beržėnų dvare veikė ir ūkio kontora. Kai rūmus prireikė remontuoti, palaipsiui jie buvo apleisti. Toliau buvo naudojamas tik ūkinis dvaro sodybos kiemas. Dalis dvaro teritorijoje buvusių pastatų buvo pritaikyta kolūkio fermai.

Sovietmečiu Beržėnų dvaro koplyčioje veikė Beržėnų kultūros namai.

XX a. II p. buvo nutiestas naujas Užventis–Šaukėnai kelias. Jis atskyrė Beržėnų koplyčią nuo parko. Tiesiant kelią buvo sunaikinta pietinė parko dalis, suardyta dvaro sodybos tvėnkinių sistema.

Sodybos ūkinio kiemo teritorijoje stovi keli nauji pastatai. Anot kultūros paveldo specialistų, ypatingai nepageidautinas yra dviejų aukštų mūrinis gyvenamasis namas, esantis apie 70 m į vakarus nuo rūmų. Naujieji pastatai yra sudarkę šiaurės vakarų parko zoną.

Vėlesniais sovietmečio metais dalis dvaro parko teritorijos ir apgriuvę centriniai dvaro rūmai, buvęs rūmų fligelis, sargo namelis, skalbyklos pastatas buvo perduotas Šiaulių autobusų parko žinion – tada dvaro teritorijoje buvo įrengta sveikatingumo stovykla.

Sovietmečiu Beržėnų rūmai pradėti remontuoti, tačiau darbų nespėta užbaigti, tai, kas padaryta, pastaraisiais metais stipriai nunikota.

Iki mūsų dienų išliko šie dvaro sodybos pastatai: rūmai, skalbykla, koplyčia, sargo namelis, kiaulidė, svirnas, karvidė, gyvenamasis namas, tvartas, bravoras.

Paskutiniaisiais metais buvo remontuojamas centrinių dvaro rūmų stogas.

